Nicoleta PETUHOV
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti" Bucureşti, România

SENS PIERDUT, SENS REGĂSIT: DESPRE TRECEREA CUVINTELOR ŞI PERMANENŢA EXPRESIILOR

1. Lucrarea de faţă porneşte de la o cercetare mai amplă centrată pe determinarea statutului unităţilor frazeologice, în speţă a expresiilor şi locuţiunilor, în limba vorbită actuală. O analiză, fie ea şi superficială a limbii vorbite, relevă faptul că frazeologismele – locuţiunile, dar şi expresiile cu o mai mare încărcătura metaforică [1]- se regăsesc relativ frecvent în comunicarea verbală (şi scrisă) ale românilor, indiferent de gradul lor de instrucţie, dacă situaţia de comunicare permite sau favorizează folosirea acestora. În lucrarea de faţă ne-am concentrat asupra unui tip particular de unităţi frazeologice, cele create în jurul unui nucleu lexical dispărut din limba comună sau al cărui sens s-a pierdut cu trecerea timpului sau a fost împins din diferite motive la periferia vocabularului, păstrându-se doar în unele graiuri regionale. Nu insistăm asupra cauzelor care au dus la dispariţia acestor cuvinte sau sensuri, ele fiind cele general acceptate: dispariţia semnificantului, evoluţia mentalităţilor, coliziunea semantică cu un termen nou împrumutat, pierderea expresivităţii etc.

2. În cele ce urmează vom analiza o serie de cuvinte provenite în limba română din turcă [2]. Inventariind cuvintele de origine turcă împrumutate de limba română, L. Şăineanu le grupează foarte bine în „vorbe populare" şi „vorbe istorice" (Şăineanu, *Influenţa orientală I*). Limba română actuală păstrează multe dintre acestea, fie ele „vorbe populare" (ca bre, bucluc, cacealma, cafea, caşcaval, catifea, chilipir, gaz, hal, hamal, mahala etc.), fie „vorbe istorice"(buzdugan, caftan, ienicer, sultan etc.). O parte au dispărut pentru totdeauna, altele s-au învechit sau au căpătat caracter regional. Există şi o a patra categorie pe lângă cele enumerate mai sus din care fac parte cuvinte care circulă în expresii şi locuţiuni. Ele nu mai sunt folosite independent şi, ca urmare, sensul lor este ignorat de vorbitori care însă îl actualizează în cadrul unităţilor frazeologice în care aceste cuvinte apar.

3. Analiza care urmează are ca scop prezentarea evoluţiei cuvintelor turceşti care se reactualizează semantic (sau reactualizează unul dintre sensurile pierdute) în limba română actuală doar în expresii şi locuţiuni.

Cherem (1835, Suciu, *Influenţa turcă, II*, Săineanu, *Influenţa orientală, II*)

Cuvântul provine din turcă *(kerem)* şi are sensul abstract de „favoare, graţie, bunăvoinţă, generozitate". Cuvântul circulă cu mai multe variante: *cherem* 1857 (cf Suciu), *cherim* (ca regionalism în Muntenia), *chilim* (s. XX). În limba secolului al XIX-lea apărea şi independent: „câte lucruri mari săvârşeşte la oricine năzuieşte la cheremul (favoarea) său." (Gherasim Gorjsn, *Halima,* 1835, cf. Şăineanu, *Influenţa orientală, II*). De asemenea, este semnalată prezenţa sa în mai multe unităţi frazeologice, unele învechite astăzi (*a nu-i veni cuiva la cherem*= a nu-i conveni, a nu-i veni la socoteală), altele populare (*a avea pe cineva la cheremul său* = a dispune de cineva după voie). Expresia, folosită şi în zilele noastre, cu caracter depreciativ şi familiar, este *a fi la cheremul cuiva*, „a fi la discreţia cuiva, a fi la bunul plac al cuiva" şi apare frecvent în limba vorbită. Un argument în favoarea frecvenţei este circulaţia în paralel a mai multor variante: *a fi/a sta/a se afla/a rămâne la cheremul*

BDD-A3324 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:14 UTC)

cuiva, dar şi asocierea cu alte verbe: *a lăsa la cheremul cuiva.* Cuvântul *cherem* cu sensul de „favoare, graţie etc." a ieşit din uzul comun, fiind înlocuit de sinonimele sale neologice, expresia însă este curentă după cum arată numărul mare de atestări în presa scrisă: „Mici producători *sunt la cheremul* unor monopolişti" (http://www.ziare.com/dinu-patriciu/stiri-dinu-patriciu/patriciu-micii-producători-sunt-la-cheremul-unor-monopolisti-1080824.html), „România *este a cheremul* gripei noi şi al frigului"(www.money.ro/romania-este-a-cheremul-gipei-noi-si-al-frigului_369976-html), „de ce parcul Expoziţiei *este lăsat la cheremul* bicicliştilor?"(www.ziaruldeiasi.ro/pulsul-orasului/de-ce-parcul-expoziţiei-este-lasat-la-cheremul-biciclistilor~ni6jtq), „Nuclearul, *la cheremul* climei" (http://www.stiintasitehnica.com/nuclearul-la-cheremul-climei_259.html), „etc.

Dambla (s. 18, Cron, cf. Şăineanu, *Influenţa orientală*)

Cuvântul provine din tc. *damla,* poate şi **damla* (cf. Suciu, *Influenţa turcă, II*) şi are mai multe sensuri: 1. (Med., pop.) Apoplexie, atac cerebral sau de cord; paralizie, gută; 2. (P. ext., med., înv., rar) Tetanos; 3. (P. ext., pop.) Acces de furie, năbădăi; 4. (Fig., pop., fam.) Obicei bizar, manie, poftă neobişnuită, ciudăţenie, năravi; capriciu, moft, ultimele două sensuri dezvoltate pe teren românesc. În secolul trecut, cuvântul dă naştere la numeroase derivate, multe considerate astăzi regionale sau populare: *damblagiu, damblagioaică, damblagi* (cu varianta *dămblăgi*), *damblagealã* (cu varianta *dămblăgealã*), *damblagie,* derivate dezvoltate de la primul sens, acela de „apoplexie, paralizie". În secolul al XIX-lea, respectiv în 1839 (Suciu, *Influenţa turcă, II*) este înregistrată în Moldova, locuţiunea verbală *a cădea dambla* = „a fi lovit de apoplexie, a damblagi, a paraliza", aflată probabil în circulaţie şi astăzi la nivel regional. În limba actuală, cuvântul mai circulă în anumite zone doar cu sensul cel mai „tare", acela de „paralizie", „apoplexie". Sensul doi nu pare a mai fi cunocut, sensurile trei şi patru se menţin în expresii: *a fi lovit de dambla* = „a-l apuca furiile, năbădăile"; *a-şi face damblaua/a avea o dambla* = „a-şi face cheful, a-şi satisface capriciul" şi *a avea dambla la ceva sau la cineva* = „a-i plăcea ceva sau de cineva", în care sensurile lui *dambla* pot fi cu uşurinţă deduse din context. În limba curentă, există trei expresii întrebuinţate frecvent în care apare *dambla: a avea o dambla,* cu varianta sa *a-şi face o dambla/damblaua* şi *a apuca damblaua (pe cineva).* Cu circulaţie în zona de sud (Muntenia), expresiile *a avea o dambla* şi *a apuca pe cineva dambla* sunt marcate astăzi popular sau familiar: „Imi mai place să învăţ limbi străine, *am* aşa... *o dambla*, ştiu eu dacă e hobby sau nu?!" (http://www.cafeneaua.com/search/comments/compunere_hobby/1), „Aveam şi eu o dambla, să atacam cu toată echipa pe o singură parte..." (http://www.airsoftromania.com/forum/viewtopic.php?f=5&t=12446), „Insă atât ziariştii cât şi socialiştii francezi ştiau că Straus-Kahn *avea o dambla*…." (http://dan-preda.blogspot.com/2011/05/n-am-nici-cea-mai-mica-indoiala-ca.html), etc., respectiv, „La prânz *şi-a făcut*, în sfârşit, *damblaua* de a avea propriul talk-show, transmis simultan pe toate posturile importante de televiziune…" (http://www.ciutacu.ro/topic/polemici-politice/), „primarul Radu Mazăre *şi-a făcut damblaua* şi a organizat o licitaţie pentru elaborarea studiului de fezabilitate…"(http://www.ecomagazin.ro/despre/termostat-clocitoare/) etc. Existenţa şi circulaţia în limbă a expresiei *a apuca pe cineva damblaua* este justificată de expresivitate, de analogia cu expresii similare existente în limba vorbită, unele cu nuanţă uşor argotică, precum *a apuca dracii/a apuca pandaliile/a apuca damblaua,* dar şi de polisemie, expresia sensurile de „a se înfuria foarte tare" şi „a avea o manie, a-i veni cheful": „Am tot umblat zilele astea la tot felul de instituţii cu formulare şi chestii şi bineînţeles că trebuie să dai şi de oameni dobitoci. Şi apoi *m-a apucat damblaua*. Şi la voi e legată de stres toată treaba asta ?"(

BDD-A3324 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:14 UTC)

http://forum.romedic.ro/prod/TULBURARE_OBSESIV-COMPULSIVA-partea_V-a_019635.html/2), „Să leşin pe loc, *să mă apuce damblaua*. Sfinte Ceruri câtă cutezanță din partea ei!!" (http://www.tematic.ro/schite-notite/pastile-de-slabit.html), respectiv, „Astăzi *m-a apucat damblaua* să o iau la fugăreală, demaraj puternic." (http://www.motociclism.ro/forum/...), „*M-a apucat damblaua* să îmi pictez săgeţile şi până să găsesc un original, după principiul noi întâi muncim şi apoi gândim, mi le-am pictat cam cum mi-a venit pe chelie." (http://forum.arcuri-romania.ro/viewtopic.php?f=16&t=153&start=0&view=print) etc. Exemplele de mai sus, preluate în mare parte de pe bloguri sau forumuri, ilustrează folosirea curentă a acestor expresii în limba vorbită actuală.

Dara (1725, tc. *dara*)

Tot Emil Suciu (*Influența turcă,* II) oferă informaţii detaliate referitoare la sensurile cuvântului şi la atenstările sale: 1. Greutatea ambalajului, a recipientului, a vehiculului în care se păstrează o marfă (DLR; TDRG2) 2. Diferență, rost (Şăineanu, *Influența orientală II/1*) 3. Piele (a unui om) (DA) 4. Greutate scăzută din marfa cântărită (Şăineanu, *Influența orientală II/1*). Având sensuri specifice, termenul a fost înlocuit de echivalentele sale din sistemul modern de măsuri. Singurele urme ale existenței sale în limbă sunt expresiile, populare şi familiare, *nu face ocaua cât daraua* şi *este mai mare daraua decât ocaua* = „prea multă osteneală pentru obținerea unui lucru neînsemnat", în care termenul studiat este asociat tot cu un turcism, şi mai vechi în limbă, *oca* „veche unitate de măsură pentru capacitate", dispărut din limba curentă, dar întâlnit ocazional în Transilvania şi Banat (Suciu, *Influența turcă, II*): „…ca să facă acum reclamație trebuie să aibă avocat să dea în judecată firma şi uite aşa că *nu face ocaua cât daraua*…" (http://www.diseara.ro/ro/conversatii/germania-29/dau-informatii-sa-va-stabiliti-in-germania-1834?p=5&), „CE DUMNEZEU, TREBE BUJII DIN CANADA PT O DACIE?nici nu m-ar mira sa nu se găsească pe acolo...*e mai mare daraua decât ocaua*!" (http://www.daciaclub.ro/bujie-Dacia-1300-t5591.html), „Poți face contestație, pe Leg. 146 /1997 cu modificările ulterioare, dar *e mai mare daraua decât ocaua,* fapt pt care nu merită şi tocmai pe acest lucru acele instanțe solicită taxă de timbru....." (http://www.avocatura.com/forum/reexaminare-t7847.html) etc.

Hac (sf. secolului al XVII-lea, tc. *hak*)

Sensurile cu care *hac* întră în limba română sunt 1. Răsplată, datorie, plată şi 2. Sumă de bani datorată cuiva; impozit, taxă (Suciu (*Influența turcă,* II)): „să plătească *hacul* pământului" (Amiras), „ei avea ca hac 500 lei proşti pe an" (Sofia Nădejde). Săinenu înregistrează şi un sens figurat, „răfuială, reglare a unei socoteli" (Ş. Infl. Or, II, 13) de la care se dezoltă expresia *a veni cuiva de hac.* Expresia datează tot din secolul al XVII-lea, este atestată şi în turcă şi bulgară şi avea inițial sensul de „a da de căpătâi, a o scoate la capăt", iar mai apoi „a dovedi pe cineva, a pune la respect, a pedepsi pe cineva". De asemenea, în acceaşi perioadă este consemnată în Țara Românească şi variantă, dispărută astăzi, *a veni la hac* „a pune la respect, a pedepsi" (DLRTR). Astăzi, expresia apare în limbajul colocvial, dar şi în literatură („Deşi numai de-un an în mâzgă zac, iată, rugina *mi-a venit de hac*!", Nicolae Pop, *Cartea cu fabule*) dată fiind încărcătura să metaforică. De remarcat că expresia, grație conciziei, este folosită în presă chiar şi în titluri de articole: „Poleiul *i-a venit de hac* unui tâlhar" (http://newsring.ro/externe/poleiul-i-a-venit-de-hac-unui-talhar-a-alunecat-vezi-urmarea/107824), „Curiozitatea *i-a venit de hac*: un câine a rămas înțepenit între două ziduri"(http://www.i-stiri.ro/international/curiozitatea-i-a-venit-de-hac-un-caine-a-ramas-intepenit-intre-doua-ziduri-id11715.html), „Lui Schumacher *i-a venit de hac* o motocicletă"

BDD-A3324 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:14 UTC)

(http://stirileprotv.ro/stiri/international/lui-schumacher-i-a-venit-de-hac-o-motocicleta.html).

Hatâr (1619, Suciu, *Influența turcă, II*, tc. *hatir*)

Termenul apare atât la Şăineanu, cât şi la Suciu cu sensurile: 1. Favoare, grație, bunăvoință: „numai hatâr la această slujbă nu încape (Kogălniceanu), „tate-seu s-a făcut vornic numai de hatârul unei plăinte" (Alecasandri, *Teatru*). 2. Plăcere, poftă, voie bună. Suciu înregistrează şi un al treilea sens, atestat şi în DLRTR, dar învechit astăzi, „interes, profit, folos; reputație". Este interesant faptul că de la toate cele trei sensuri se dezvoltă expresii: *a face cuiva un hatâr (hatârul)* = „a acorda cuiva o favoare"; *pentru/de hatârul cuiva* = „de dragul cuiva"; *a păzi hatârul cuiva* = „a acționa în interesul cuiva". Conform observațiilor lui Suciu, locuțiunea *pentru hatârul cuiva* nu este dezvoltată în româneşte, ci este un semicalc după turcă, iar locuțiunea verbală *a-i face hatârul cuiva* este, de asemenea, semicalc după tc. *(birine) hatir yapmak* (sau *etmek*). Interesante sunt şi observațiile de natură pragmatică ale lui Şăineanu: „Vorba, pretutindenea cunoscută, e întipărită de o nuanță materială şi de o trăsură uşor ironică"(II/1, p.212). În ciuda polisemantismului, niciunul dintre cele trei sensuri nu se menține în româna contemporană; am înregistrat sporadic şi numai cu nuanță ironică, sensul de „plăcere" în titlul unui articol de presă: „*Hatârul* lui Tokes, pe banii clujenilor" (http://www.roportal.ro/stiri/hatarul-lui-tokes-pe-banii-clujenilor-412353.htm). În schimb, expresiile, *de hatârul cuiva* şi *a face cuiva un hatâr* circulă, atât în scris, cât şi în comunicarea orală: „Otilia, amuzată, *îi facu hatârul*. În aşteptare, sfinții părinți se aşezară pe scaune, după ce trimiseră pe dascăl acasă cu obiectele bisericeşti." (G. Călinescu, *Enigma Otiliei,* cap. 19), „Iuscenko *ne-a făcut hatârul* să discute despre Bistroe" (http://stiri.rol.ro/iuscenko-ne-a-facut-hatarul-sa-discute-despre-bistroe-89325.html), „Nu l-am vrut pe Rednic, dar i-am făcut hatârul lui Borcea" (http://infoportal.realitatea.net/articol~din-fotbal~info-1046908~nu-l-am-vrut-pe-rednic-dar-i-am-facut-hatarul-lui-borcea.html) etc.

Iama (1715, Suciu, *Influența turcă, II, tc. yagma, yama*)

Săineanu îl consemnează ca termen tehnic militar: „năvala duşmanului spre a jefui" şi dă ca exemplu expresia *a da iama* = a năvăli asupra vrăjmaşului. Alături de acest sens arhaic, cuvântul capătă şi un al doilea sens care depăşeşte granițele sferei semantice militare: „pradă", „jaf" aşa cum apare consemnat în locuțiunile *a face iama, a da iama* = a face jaf sau risipă, a cheltui fără cumpăt. Termenul apare într-o serie de locuțiuni, dintre care numai *a face cuiva iama* = „a omorî" este înregistrată ca învechită (MDA), restul fiind în circulație şi astăzi: *a da iama* = 1. „a da năvală", 2. „a risipi" 3. „a jefui", *a umbla iama* = „a cădea tot în picioare" (MDA). În limba scrisă, expresia este folosită foarte des în titlurile articolelor, datorită valențelor sale metaforice: „Gripa nouă *a dat iama* în medicii şi asistentele din Botoşani"(http://old.cotidianul.ro/gripa_noua_a_dat_iama_in_medicii.....html), „Braconierii *au dau iama* pe domeniul lui Țitiac de la Balc" (http://www.ebihoreanul.ro/stiri/ultima-or-31-1/braconierii-au-dat-.....92343.html), „Hoții *au dat iama* într-o fabrică de droguri" (http://www.gorjeanul.ro/pulsul-zilei/hotii-au-dat-iama-intr-o-fabrica-de-droguri).

Perdaf (s. 18, Suciu, *Influența turcă, II,* tc. *perdah*)

Şăineanu înregistrează următoarele sensuri: 1. Stropire foarte subțire cu gura a unei materii spre a-i da lucru a doua oară 2. (La bărbieri) răsătură în răspăr 3. (Fig. şi fam.) Un fel de mustrare aspră; autorul ilustrează acest sens cu expresia *a da (trage) un perdaf,* „a certa pe cineva, a mustra".

BDD-A3324 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:14 UTC)

La rândul său, Suciu, *Influența turcă, II,* notează sensurile: 1. Înv. Al doilea lustru, luciu, strălucire (adesea prin stropire cu lichid); mai ales în locuțiunea *a da perdaf* „a da (al doilea) lustru" 2. (Lit, azi rar, mai ales în legătură cu verbele *a da, a trage, a rade*) „Radere de jos în sus, în răspăr) 3. (Fam, pop.) Mustrare aspră, dojană: *a da cuiva un perdaf* „a certa, a dojeni, a mustra aspru" 4. (Înv., rar) retuş, retuşare, finalizare a unei lucrări. Tot Emil Suciu dă ca probabilă existența sensului 3 în turcă, cf. tc. arg. *pardahla* „a insulta, a njura, a ultragia" şi tot la el găsim ipoteza conform căreia „cuvîntul românesc a indus, prin etimologie populară, atât forma, cât şi semnificațiile din locuțiuni ale termenului *perdaf*", explicație plauzibilă, dat fiind că de la *a da/a trage perdaf* cu sensul propriu, concret de „a rade pe cineva de jos în sus" la forma metaforică, trecerea se realizează cu uşurință. Termenul este mai cunoscut şi circulă astăzi cu sensul de „mustrare, ceartă, dojană", mai ales în expresia figurată şi familiară *a trage cuiva un perdaf* a cărei existență în limbă este susținută şi de expresia sinonimă, din aceeaşi sferă onomasiologică, *a trage cuiva o săpunealã*. Expresia apare atât în presă, cât şi pe bloguri şi forumuri. Remarcăm prezența sa, ca şi a altor expresii analizate aici, în titlurile articolelor: „Nina Iliescu *i-a tras un perdaf* soțului pentru că l-a făcut prost pe Emil" (http://www.ziaruldeiasi.ro/national-extern/nina-iliescu-i-a-tras-un-perdaf-sotului-pentru-ca-l-a-facut-prost-pe-emil~ni7mj), „Băsescu *a mai tras un perdaf* unei ziariste" (http://www.ziare.com/basescu/presedinte/basescu-a-mai-tras-un-perdaf-unei-ziariste-691262), dar şi în corpul articolelor, pe forumuri sau bloguri: „În felul său specific, PSD *i-a tras* de fapt *un perdaf* în văzul lumii fostului său lider suprem…" (Rodica Culcer, http://www.revista22.ro/cavalerul-tristei-figuri-3092.html), „Aşa că *i-a tras* directoarei *un perdaf* de i-au mers fulgii. (http://cristealizari.com/goange/goanga-cu-tarzan-cel-mic/), „dacă ai pierdut, cu bună ştiință !, ocazia *de a-i trage un perdaf* tzăranului de Videanu, cu toate ocaziile oferite din abundență de toate mediile, înseamna că ai caracter !" (http://forum.realitatea.net/archive/index.php/t-17724.html), „Fostul ministru de Externe îi trage pentru început un perdaf tandru lui Traian Băsescu..." (http://www.301.ro/andrei-plesu-il-ataca-pe-basescu-injurindu-i-adversarii) etc.

Şaftea (1832, Suciu, *Influența turcă, II,* tc. *sefte*)

Şăineanu, ca şi Emil Suciu înregistrează următoarele sensuri: 1. Prima vânzare cu noroc (cf. S: Nădăjde: „numai de ai fi bună de *saftea*"; A. Pann: „cum era strâns satul făcu şi s*afteaua*" 2. (Fig.) început bun 3. (Ironic) Început în genere (Caragiale: „iau pe Sf. Nicolaie din cui... *să nu-i fac safteanua* pe spinarea ta"). Legat de primul sens, Emil Suciu semnalează existența locuțiunilor populare *a-(i)face cuiva saftea(ua)* „a cumpăra de la un negustor o marfă nouă sau care constituie prima vânzare a acestuia în ziua, săptămâna respectivă" (s. XIX, DLR) şi *a face safteaua* „a începe vânzarea, a vinde prima marfă"(s. XX); de la cel de al doilea sens se obține, prin extindere semantică, locuțiunea *a-(i) face (unui lucru, unei afaceri, unei acțiunui etc.) saftea(ua)* „a începe, a declanşa, a inaugura (cu succes); a întrebuința (ceva) pentru prima oară". Termenul nu mai este folosit ca atare în limbă, dispariția sa fiind probabil legată de dispariția modului în care se făcea comerț odinioară. El se regăseşte însă în expresia populară şi familiară, cu circulație mai ales în zona de sud, *a face safteaua* (unui obiect, de regulă), cel mai adesea cu sensul figurat de „a folosi ceva pentru prima oară, a inaugura, a începe": „Vineri am achiziționat şi eu o MP 153 de la Baikal, camera de 76 cu pat şi pană de polimer. Ieri *i-am facut safteaua* la iepuri…"
(http://www.vinatoare.ro/phpbb/viewtopic.php?f=15&t=2095&start=510),
"Astăzi *le-am făcut safteaua* celor de la Uniservice Grăitaru, am fost primul lor client

BDD-A3324 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:14 UTC)

din acest an." (http://www.skoda-club.ro/index.php?topic=632.0), „Cred că nu au făcut cuantumul de amenzi pe luna trecută şi azi *au făcut safteaua* cu mine" (http://www.avocatnet.ro/content/forum%7CdisplayTopicPage/topicID_32947/cum-pot-anula-un-PV-de-circulatie.html) etc.

3. Concluzii

Studiul se bazează în primul rând pe limbajul presei actuale şi pe limbajul blogurilor şi forumurilor. După cum se ştie, stilul jurnalistic nu dispune de un set clar şi stabil de trăsături lingvistice, apropiindu-se, în funcţie de mesaj, de alte stiluri funcţionale (ştiinţific, juridic etc.) şi adaptându-şi limbajul la mesaj. În textele de informare generală, bazate pe relatarea şi comentarea de fapte şi evenimente de interes larg, implicarea jurnalistului actual, respectiv funcţia persuasivă pare să fie din ce în ce mai pregnantă. La nivel lexical, această atitudine a jurnalistului se manifestă prin folosirea de neologisme, uneori şocante, şi chiar de xenisme, sau, dimpotrivă, prin exploatarea limbajului popular, familiar şi chiar argotic. În această a doua tendinţă se remarcă folosirea, mai ales în titlurilor articolelor, a numeroase expresii şi îmbinări stabile de cuvinte, cu scop ludic, care amplifică gradul de narativitate textuală şi denotă încercarea de pactizare a autorului cu cititorul rândurilor sale. În tendinţa lor de a capta atenţia cititorului, autorii amatori de expresii aleg utilizarea unor expresii „tari", cât mai nunaţate stilistic, fie prin sensul general, fie prin elementele lexicale pe care le conţin - cuvinte argotice, vechi sau foarte noi. Astfel se ajunge la folosirea în presă a unor expresii de tipul celor discutate mai sus *a fi la cheremul cuiva, a veni de hac, a trage un perdaf etc.*, expresii bogate în sinonome, atât lexicale, cât şi frazeologice. Turcismele care au dispărut din limba curentă, dar circulă încă în expresii şi locuţiuni, sunt relativ puţine, de aici aspectul lor „inedit" şi apariţia lor, cu rol şi funcţie specifice, în limbajul presei. Cât priveşte blogurile şi forumurile, limbajul acestora este unul mai degrabă oral, în ciuda aspectului scris pe care îl au aceste forme de interacţiune verbală. Exemplele date demonstrează faptul că folosirea expresiilor în registrul oral (al forumurilor şi blogurilor) şi în cel scris (al presei) este un fapt de limbă relativ curent. În ciuda amestecului de registre care se remarcă în limba curentă, remarcăm o tendinţă de îmbogăţire a vocabularului, prin reactualizarea unor forme lexicale vechi şi prin inovarea la nivel frazeologic (a se vedea seria sinonimică *a fi/a sta/a se afla/a rămâne la cheremul cuiva* sau seria *a-şi face damblaua/a avea o dambla* etc.)

NOTE

[1] Nu nu propunem aici să abordăm o problemă terminologică ca cea legată de denumirile date în lingvistica românească sau în cea mondială îmbinărilor stabile de cuvinte. Menţionăm doar că în studiu de faţă vom recurge la termenul mai general de „expresii". Pentru o bibliografie a problemei denumirilor întrebuinţate în lingvistica românească pentru îmbinările stabile de cuvinte a se vedea Lazăr Şăineanu (1900), Florica Dimitrescu (1958), Iorgu Iordan (1975), Stelian Dumistrăcel (1980), Th. Hristea (1984), Liviu Groza (2005).

[2] Influenţa turcă, aşa cum arată Lazăr Şăineanu, s-a manifestat asupra limbii şi poporului român în trei etape: prima (s. IX-XIII) este influenţa pecenegilor care a lăsat urme mai ales la nivel onomastic şi toponimic, a doua (s. XV-XVII) este influenţa turcilor osmanlâi care aduce limbii române o serie de cuvinte cu caracter popular, cuvinte care s-au fixat în limbă şi există şi astăzi, iar cea de-a treia (s. XVII-XVIII) este datorată fanarioţilor; cuvintele pătrunse în această perioadă au caracter istoric, majoritatea au ieşit din uz sau au căpătat, de-a lungul timpului, sens ironic sau peiorativ: „mai toate turcismele din ultima perioadă (...) au intrat definitiv în domeniul istoriei o dată cu dispariţiunea

BDD-A3324 © 2011 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:14 UTC)

domnilor fanarioți și deci și a influenței imediate a turcilor; o parte dintr-însele au rămas, dar neavând timp când să prindă rădăcini în limbă, au dobândit în gura românului o ușoară nuanță de ironie și au căzut în sfera comicului...." (L. Șăineanu, *Infuența orientală I,* p. LXXIII).

BIBLIOGRAFIE

Dimitrescu, Florica (1958). *Locuțiunile verbale în limba română,* Bucureşti: Editura Academiei R.P.R.

Dumistrăcel, Stelian (1980). *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii,* Bucureşti: Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.

Dumistrăcel, Stelian (1997). *Expresii româneşti,* Iaşi: Institutul European.

Groza, Liviu (2005). *Dinamica unităților frazeologice în limba română contemporană,* Bucureşti: Editura Universității din Bucureşti.

Hristea, Theodor (1984). *Sinteze de limba română,* Bucureşti, Albatros.

Iordan, Iorgu (1975). *Stilistica limbii române,* Bucureşti, Editura Academiei.

DICȚIONARE

Costinescu, Mariana, Georgescu, Magdalena, Zgraon, Florentina (1987). *Dicționarul limbii române literare vechi (1640-1780). Termeni regionali,* Bucureşti: Editura Ştiințifică şi Enciclopedică. (DLRTR).

Academia Română, Institutul de Lingvistică (2003). *Micul dicționar academic, vol. I-IV,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic (MDA).

Suciu, Emil (2000). *Influența turcă asupra limbii române, II. Dicționarul cuvintelor româneşti de origine turcă,* Bucureşti: Editura Academiei Române.

Șăineanu, Lazăr (1900), *Influența orinetală asupra limbii şi culturii române,* Bucureşti: Socec.

RÉSUMÉ

SENS PERDU, SENS RETROUVE: SUR L'EVANOUISSEMENT DES MOTS ET LA PERMANENCE DES EXPRESSIONS

L'article qui suit traite d'un type particulier d'expressions phraséologiques construites à base d'un noyau lexical disparu de la langue courante, existant encore uniquement dans les parlers régionaux ou d'un noyau lexical polysémique qui a perdu un de ses sens. L'article est construit autour des mots d'origine turque en roumain et constitue un chapitre d'un ouvrage plus ample qui traite du comportement des mots anciens, réactualisés sémiquement dans des structures figées, telles que les unités phraséologiques. Dans notre étude nous avons envisagé la réalisation, à base des sources lexicographiques, d'une étude monographique des mots turcs en question en dégageant, dans la mesure du possible, les causes de leur disparition ou de la disparition de certains de leurs sens. Le deuxième objectif visé a été d'inventorier les unités phraséologiques dans lesquelles les mots turcs existent encore ou réactualisent un sens perdu et d'établir le registre de la langue dans lequel elles sont utilisées. Les principales conclusions auxquelles notre démarche a aboutit peuvent être résumées comme suit: les mots turcs disparus de la langue commune actuelle (ou qui ont perdu un sens) qui se retrouvent encore dans des expressions sont peu nombreux (cherem, dara, hatâr, iama, saftea etc); les unités phraséologiques dans lesquelles les mots analysés apparaissent appartiennent aux registres colloquial et familial ; suite à cette répartition, elles sont utilisées, dans la langue écrite dans le langage de la presse et dans le langage des forums et des blogs, comme le montre les exemples donnés.

Mots-clés : *lexicologie, étymologie, phraséologie, mots turcs, langue actuelle.*

BDD-A3324 © 2011 Editura Europlus

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:14 UTC)